

Gesunda lever upp

SUNE BENGTSS

År 2020 kommer att gå till historien som det år då coronaviruset covid 19 drabbade Sverige och hela världen. Neddragningar i samhället, arbetslöshet, isolering, tusentals avlidna m.m. följde i dess spår. Men år 2020 kan lokalt i Gesunda också gå till historien som det år då den av bystugeföreningen planerade upprustningen av byns gemensamma egendomar inleddes.

Gesunda bystugeförening ny ägare till bönhuset

I oktober 2019 kom frågan upp i Mora församling om eventuell försäljning av bönhuset i Gesunda. Man ville spara pengar. Det fanns behov av vissa renovering, bland annat byte av tak och översyn av klockstapel. Klockringningen hade upphört för flera år sedan.

Istället för att sälja huset donerades det till Gesunda bystugeförening som blev ägare till bönhuset från och med den 1 juli 2020.

Bönhusets tillkomst

Vid 1800-talets början var den lutherska läran den enda tillåtna religionsformen och kyrkan hade ensamrätt på förkunnelsen. Människor önskade dock en förnyelse inom kyrkan med mindre betoning på läran och kyrkans fasta ritualer och i stället mer betoning på det religiösa livet. Från mitten av 1800-talet växte stora väckelserörelser fram

med inriktning på bibelläsning och fromhet. Man sökte vägledning för sitt liv.

Den som har skildrat när väckelsen kom till Sollerön och Gesunda och bönhusets tillkomst är Lilly Sterner-Jonsson (1901-1996). Hon var Sool-Öens verkliga eldsjäl och här följer citerade utdrag från hennes levande och kärleksfulla skildring i årgång 1973.

På Sollerön flyttade det mesta folket till fäbodarna på vårvintern, ”framför allt till Gesunda, som var den största av dem. Där samlades man nu till stugmöten. Man röjde ut så mycket man kunde av inredningen i stugan och drog in bräder och bockar och placerade dem som sittplatser.” Vid ett kvällsmöte hos Dunder Mårten blev en gång ”trängseln i stugan så stor, att den lilla fotogenlampan, som dinglade i taket, slocknade av brist, inte på fotogen men väl på syre... Det var vanligen enkla läsarpredikanter eller kolportörer som predikade... Bland dem som särskilt verkade i Gesunda bör nämnas Nils Jernberg från Dala-Järna och smeden Kurt Johansson från Siljansfors... Han gjorde sitt dagsverke i smedjan på bruket och gick därefter den 1½ mil långa vägen till Gesunda. Där predikade han i stugmöten, som varade i flera timmar, och så återvände han hem till fots för att kunna stå vid städet i smedjan nästa morgon. Ibland kunde han få skjuts en bit på väg, kanske till Ryssa...

...vi hade nu fått en läsarpredikant på Soll, tack vare att två behjärtade män, Dunder Mats och Sammils Anders, gick till kungs som en gång Jugen Jon och utverkade, att man skulle få ”en gudelig präst” d.v.s. Lars Dalin, i st. f. den på förslag uppsatte... Dalin klagade hos biskopen över att han var så ensam på ön om somrarna, där var bara han och länsman - alla andra var i fäbodarna på fastlandet. Det var också han, som först på ett möte föreslog, att man skulle bygga ett bönhus i Gesunda. Om detta första möte har Niss Anna, Anders Lundéns fru i andra giftet berättat:

Väckelse har med ordet vakna att göra, att vakna upp från en andlig sömn och uppleva religionen på ett nytt sätt än tidigare.

Läsare betonade vikten av läsande av Bibeln och sökte vägledning för sitt liv i den.

Kolportörer var kringresande lekmanpredikanter som kunde ha med sig biblar och annan andlig litteratur att sälja.

– Jag var en liten ”tyvla” då. Vi bodde i vår stuga vid ån i Gesunda. Vi skulle ha stugmöte hos oss på kvällen. Stugan var så full med bänkar och bräder, så man kunde knappast komma fram. Vi som var små hyvades in i foltsängarna eller ut på gården. Jag lyftes upp i översängen, och därifrån kunde jag se allt som försiggick i stugan.

Folket samlades i stora skaror. Till slut var stugan så igenproppad av folk, att man varken kunde komma ut eller in. Då kom prästen, Dalin. Men han kunde inte komma in på annat sätt än att man lyfte av ett fönster, och så fick han krypa in genom fönstergluggen. Han tog upp frågan om att bygga ett bönhus i byn, och alla var villiga att hjälpa till. Man ville genast teckna sig för dagsverken och leverans av timmer. Men han hade inte tänkt på detta och hade varken papper eller skrivdon med sig. Men Aron, ”Kulär-kalln”, som bodde på andra sidan ån, hade sådant hemma, och han fick nu ta samma väg som prästen ut ur stugan och tillbaka igen med skrivdon. Alla ville vara med, och snart var listorna fulltecknade.

Bompers Per Persson, Lill-Per kallad, valdes att leda arbetet med bygget. Han var liten till växten men företagsam och duktig, och han förklarade sig också villig. Lönen? Jo, man skulle sköta jordbruket och göra dagsverken åt honom, så länge bygget varade. Även Dunder Anders blev en av ledarna.

Var skulle bönhuset stå? Där om var alla eniga: högst uppe och mitt i byn var en torr, öppen plats, som kallades *Brändan*. Elden hade en gång gått fram där, och sedan hade skogen aldrig kunnat återta det härjade området, därför att byns alla får och getter gärna höll till där och noppade av varje grässtrå och varje minsta lilla skott, som orkade fram på de arma granar som slagit rot där.

Där låg framkört virke, som skulle användas till en dansbana, men eftersom man nu var mera intresserad av att gå på bönemöte än på dans, så bestämdes att bönhuset skulle stå där och ingen annanstädes och att virket skulle användas till detta.

Så restes det ena stockvarvet efter det andra, genom frivilligt arbete och skänkt material. Det byggdes under ett par år, åren 1886-87,

i den tidens stil och i ungefär det skick, som det har än i dag. Fina rena timmerväggar med mossdrag mellan höga fönster som släppte in mycket ljus. Breda, präktiga golvplankor och dito bräder i taket, av olika bredd, allt eftersom stockarna av vilka de sågades, var breda. Man var förtänksam nog att inte spika det för hårt, för man hade väntat sig att bräderna skulle torka ihop och taket följaktligen behövde läggas om. Därför satte man små träbitar under spikarna för att dessa lättare skulle kunna dragas ur, men virket var så torrt och arbetet så välgjort, att någon omläggning av taket aldrig varit påkallad. Dock sitter träbitarna kvar som en påminnelse om faders omtänksamhet.

Glaset till fönstren var en av de kännbaraste utgifterna i en tid med knapp penninghushållning. Men fåbodkullorna i Rossberg visste på råd. Nu samlade de mjölk, kärnade smör och ystade ost, som sedan såldes på de första ”missionsauktionerna” tillsammans med hembakat bröd och strumpor av hemsunnet garn.

De nuvarande stabila om än inte så bekväma bänkarna, som hör så väl samman med bönhuset, kom från baptistkapellet i Mora, då där byggdes ett nytt 1901.

Väckelsefolket splittrades och bönhuset hotades av rivning

Väckelsefolket splittrades så småningom i samfund och ”bönhuset fick stå där, för det mesta ganska bortglömt, som en relik från gången tid.” På 1930-talet hotades det av rivning. Man ville använda det präktiga timret till att bygga en bystuga. Men kvinnor i byn bildade en arbetskreis som samlade in medel för att bevara och reparera det gamla bönhuset.

Arbetskretsen överlämnade sina hopsamlade medel till kyrkorådet 1965, som verkställde den planerade renoeringen. Bl.a. drogs elvärme in och utvändigt målades huset om, rött som förut.

”Gesunda bönhus - Sveriges vackraste”

Pingstafton 1972 kunde bönhuset återinvigas. Det var då biskop Sven Silén yttrade rubrikens ord. Han tillade sanningsenligt ”av dem jag sett”.

Det är lätt att instämma i biskopens ord inklusive hans tillägg. De höga fönstrens glas släpper in mycket ljus. Väggarnas nakna, handbilade timmerstockar bidrar till lokalens rena och fina intryck. De breda golvplankorna och träbitarna under spikarna i taket inger respekt för de hantverkarens skicklighet och omsorg som byggt huset. De vävda gardinerna, de vackra ljusstakarna, silverkrucifixet och alla övriga föremål som skänkts av privatpersoner, firmor och religiösa

Målning av kapellet

sammanslutningar, bidrar till att hela interiören förmedlar en känsla av frid och andlighet.

Efter det att bönhuset åter hade tagits i bruk kallade kyrkklockan till helgmålsbön varje lördagskväll under sommartiden. Även dop och bröllop ägde rum. Men med åren avtog dock verksamheten av olika skäl och klockringningen till helgmål upphörde.

Byborna renoverar bönhuset

När bystugeföreningen övertog förvaltandet av den anrika byggnaden var den i behov av ett omfattande renoveringsarbete. Fasadens timmer hade inte blivit målat på femtio år och var helt uttorkat. Vindskivorna var genomruttna, flera av fönsterbågarna var delvis ruttna nedtill och taket behövde bytas.

Precis som vid byggandet av bönhuset samt när bönhuset hotades av rivning var det många bybor som engagerade sig i renoveringsarbetet. Ett tjugotal personer hörsammade behovet av frivillig arbetskraft. Målningen av fasaden inleddes lördagen den 29 augusti under fackmannamässig handledning av målarmästare Börje Tjernberg. Det visade sig att de uttorkade timmerväggarna fullkomligt slukade färg. Inte mindre än 180 liter rödfärg gick åt! Med gott mod och glatt

humör arbetade de frivilliga nästan en hel vecka med målning och fixande. Allt arbete utfördes på ett coronasäkert sätt.

Resultatet blev fantastiskt bra. Det återstår att renovera fönsterbågarna och det stora arbete som måste göras är att byta tak. Det tak som nu ligger på är 106 år gammalt och har tjänat ut. Föreningen söker bidrag för att kunna byta tak kommande sommar. Vidare ingår i planerna att trappan till entrén ska bytas ut.

Klockans klang ljuder åter över nejden

Mora församling stängde av elen vid överlämnandet av bönhuset till bystugeföreningen. Föreningen måste då snabbt ordna el. Stig Wass, bystugeföreningens ordförande, berättar:

”För att slippa fasta avgifter från elleverantören beslutade vi att dra el från bystugan 75 m bort. Det kändes dock både tungt och dyrt att gräva ett 75 m långt dike att lägga elkabel i. Hans Olsson kom då med ett förslag. Han kom ihåg att man för cirka 30 år sedan hade grävt ned en slang som skulle leda bort vatten från en värmepump i bystugan. Vattenledningen gick förbi bönhuset ner till *Styrbäcken*. Varför inte försöka hitta slangen och dra elkabeln i den? Hans, Bror Andersson

Målning av tröskladan

och jag lyckades efter tre dagars arbete, bl.a. med hjälp av grävsropa, hitta slangen och dra en elkabel i den från bystugan till bönhuset. Vi passade på att dra en 3-faskabel till klockstapeln. Då kunde vi få igång motorn som driver klockringningen.”

På nyårsafton samlades ett 50-tal bybor, på corona-avstånd, och firade in det nya året till ljudet av klockans klang. I fortsättningen kommer klockringning att äga rum vid varje nyår. Vidare har seden med helgmålsringning återinförts. Varje lördag kl. 18 ljuder klockan över nejden, något som är uppskattat, särskilt av de äldre i byn. De har kanske kvar lite av känslan av helg då kyrkklockorna ringer vid helgmål. Klockan kan nu också ringa vid kyrkliga ceremonier i bönhuset. Klockan har inskriptionen ”Jesus sade: Följ mig!”

Målning av tröskladan och uthusen till bystugan

I slutet av maj, redan innan renoveringen av bönhuset, hade upp rustningen av byns gemensamma egendomar börjat. Först ut var målandet av den gamla tröskladan på andra sidan stora vägen nedanför bönhuset. Tröskverket i ladan användes förr kollektivt i byn. I jämförelse med det uttorkade bönhusets fasad gick det åt lite färg till tröskladan, enbart 60 liter. Samtidigt målades också uthusen till bystugan. Det var en bra uppslutning av fritidsmålare från hela byn som deltog i projektet. De nymålade byggnaderna lyser nu vackert röda.

Bystugan renoveras

I början av juni var det ett gäng frivilliga som åtog sig att under två dagar städa bystugan inomhus och putsa alla fönster.

Senare under sommaren gjorde Stig Wass och Hans Olsson i ordning tomtens, satte upp brandstegen, fixade husgrund m.m.

Under senare delen av juli drog Stig och Hans igång renoveringen av lägenheten. De hade god hjälp av andra frivilliga bybor. Resultatet blev helt fantastiskt och i mitten av augusti flyttade en ny hyresgäst in.

Brändan, med bönhuset och bystugan, en mötesplats för framtiden
Bönhuset är K-märkt (Kulturmärkt) och får därmed inte rivas eller förändras på sådant sätt att det kulturhistoriska värdet minskar.

Renoveringen av bönhuset är en kulturgärning. Tanken är att i bönhuset ska kunna hållas gudstjänster och ceremonier, som dop, konfirmation, bröllop och begravning, liksom firande av andra högtider.

Bystugans samlingslokal rymmer ett 60-tal personer och är lämplig för möten, event och aktiviteter året runt.

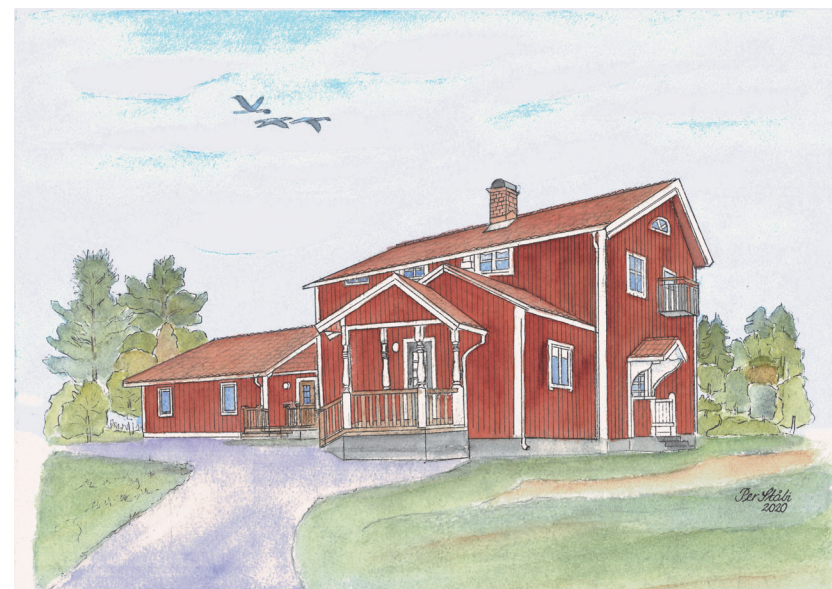
Ett bröllop i bönhuset och efterföljande bröllopsfest i bystugan är en utmärkt kombination, liksom begravning i bönhuset och minnestund i bystugan, allt i en traditionsrik och vacker dalamiljö.

Bystugan med parkeringsplats på gårdsplanen tjänar som ställplats för husbilar och husvagnar. Toalett, dusch och möjlighet att laga mat i bystugan erbjuds.

Liksom varje by med självaktning har Gesunda sedan gammalt sin egen majstång. Den är placerad vid Brändan och reses traditionsenligt på midsommardagens kväll.

Brändan är en utmärkt samlingsplats, som kan göras mer attraktiv att stanna till vid när föreningens planer förverkligas med att där bygga matbord och bänkar under tak.

Varje år hålls det spelmansstämmor i olika delar av Sverige, något som uppskattas av en växande publik. Vad som kanske inte är så känt

Akvarell av Per Ståbi

Akvarell av Per Ståbi

är att Sveriges första spelmansstämma hölls i Gesunda 1906. Upphovsman var den kände konstnären Anders Zorn, som var mycket intresserad av den ursprungliga kulturen. Spelmansstämman ägde rum på *Måstäpp*, drygt 300 m från Brändan. Enligt Sool-Öen har 50-, 80-, 90- och 100-årsminnet av den första spelmansstämman firats på denna plats. Måstäpp är i dag helt igenväxt. Planen är att det årligen ska hållas spelmansstämma vid Brändan.

En annan naturlig framtidsplan är att varje sommar ordna målar-skola i Zorns anda, naturlig på grund av Zorns knytning till bygden och naturlig på grund av de vackra omgivningarna.

En nutida konstnär som inspirerats av byggnader och miljöer är Per Ståbi. Han har konstnärskapet i blodet – på fädernet tillhör han spelmansläkten Ståbi och på modernet Zornsläkten. Hans vackra akvareller med Gesundamotiv har gett honom epitetet ”Gesundas egen Carl Larsson”. Två av dem ses i denna artikel. Bystugeföreningen samarbetar med Ståbi och har låtit trycka upp akvarellerna i en upplaga om 300 exemplar, vilket ger ett ekonomiskt tillskott till föreningen för att kunna förverkliga planer för framtiden.

Möjligheten till rika och unika naturupplevelser är också utgångspunkt för bystugeföreningens engagemang i projekt Vildmarksriket, som ingår i regeringens satsning på naturturism. Stig Wass arbetar med att hitta finansiering för ett projekt i syfte att skapa en utvecklingsplan som gör Gesunda till en eftersökt och professionell turistdestination.

Många fler framtidsplaner finns, vilka kan bli aktuellt att återkomma till i en kommande årgång av Sool-Öen.

Ideellt arbete är grunden för »Det nya Gesunda«

Under perioden tidig vår till tidig höst har ett stort ideellt arbete gjorts av många Gesundabor. En beräkning visar på cirka 1760 timmar. Räknar vi med en timlön på 200 kr innebär det att det ideella arbetet är värt 352 000 kr. Det är helt fantastiskt att på ideell väg få så mycket gjort för allas bästa i byn. Dessutom inbringade en insamling bland byborna 30 000 kr i samband med den nya styrelsens tillträde.

Man kan med fog fråga sig vad det är som gör att Gesundaborna ställer upp så för sin by. Troligen har många sett att något måste göras, så när bystugeföreningen kallade gick byborna ”man ur huse” för att hjälpas åt med att bevara de gamla byggnaderna. Det var och är nödvändigt, viktigt och självklart att bevara och förvalta det historiska arvet. Inga andra än Gesundaborna kan förväntas ta vara på byns historiska arv. Känslan för och minnet av det förgångna har med livskvalitet att göra.

I byn finns människor med olika intressen, yrken och specialkunskaper som har behövts och som kommer att behövas i det fortsatta arbetet med att skapa ”det nya Gesunda”. Alla kan göra en insats. Varje penseldrag, varje tag med skurtrasan, varje islagen spik, varje putsad ruta blir pusselbitar som bidrar till helheten. Lönen är den goda känslan av att vara medskapare. Alla kan vara stolta över vad som åstadkommits under året 2020.

Sune Bengts